

begrijpen, dat de macht, die in kerk en staat de Gereformeerde richting ten onder hield, één was, en de druk der vrijzinnigheid heeft onder die ouderwetsche Gereformeerden politiek leven gewekt ¹⁾. We hebben hier te doen met een factor in de staatkundige ontwikkeling der Nederlanders, die niet verwaarloosd mag worden. Niet te onrechte heeft men verband gezocht tusschen de overwinning der orthodoxie in de kerk in 1867 en de latere overwinning op staatkundig gebied ²⁾.

Bij de eenvoudigen vond Groen meer instemming dan bij de vrienden. Het feit van 1816 is ook daarom van zoo groote beteekenis, omdat het tusschen de belijders onderling verdeeldheid bracht. Het is bekend, hoe Da Costa in '43 de Synode uit de verlegenheid redde. Dit misverstand over de formulierkwestie, schrijft Groen dertig jaar later, „heeft op den geheelen kerkregtelijken en politieken toestand voortdurenden invloed” ³⁾. Aan het pijnlijk conflict Groen—Van der Bruggen lag o.m. meeningsverschil omtrent „het recht der Hervormde gezindheid” ten grondslag ⁴⁾. Vooral de predikanten, ten gevolge van de organisatie de natuurlijke vijanden van het recht der gemeente, waren van alle actie voor kerkherstel afkeerig. „God laat de kerk staan, laat gij haar ook staan”, schreef Beets aan De Clercq, ⁵⁾ in onbegrijpelijke oppervlakkigheid. En zijn optreden in de vergadering van Christelijk-Nationaal in '69 kwam, naar het oordeel van Dr. Vos, voort uit vrees voor „kerkelijk radicalisme” ⁶⁾.

Het is van algemeene bekendheid, hoe ook de reformatische beweging van '86 op staatkundig gebied heeft ingewerkt: op menige plaats valt de tegenstelling tusschen

¹⁾ Men lette in dit verband op het getuigenis van Buys en Groen's bijschrift daarbij, Nederlandsche Gedachten, 2de Reeks V p. 39.

²⁾ Vos, op. cit. II p. 111—112.

³⁾ Nederlandsche Gedachten, 2de Reeks V p. 19.

⁴⁾ P. Smit, Minister Van der Bruggen p. 158.

⁵⁾ La Saussaye, Nicolaas Beets, 2de druk, p. 98.

⁶⁾ Vos, op. cit. II p. 431.

Is deze
Prot. Chr. prof
marxistisch?